

Teateid pankadejärgsest maailmast 2

(Ilmunud: Eesti Ekspress 29.12.2011)

Olen alati imestusega jälginud, kuidas pensionifond investeerib mu raha edasi kümnekonda järgmisse fondi laias maailmas ja need omakorda paigutavad seda edasi järgmistesse fondidesse. Riske see muidugi hajutab, kuid ka vahtu paistab palju. Fondihaldurid töötavad üldjuhul kallites klaaspaleedes ja on korralikult makstud. Nende loodud reaalse, kaaskodanikele tarviliku lisaväärtuse leidmisega on aga vähemalt minu silmadel alati raskusi olnud. Nüüd, võlakriisi arenedes on süsteemi kontuurid selgima hakanud. Vahu tootmisega on lood muidugi nii nagu majandusmullidega ikka – ükskord kukuvad need kokku niikuinii. Mõni võib küll olla nii suur, et protsess võtab aastakümneid. Ent lõpptulemust see ei väära. Õeldu ei tähenda, et turul ja pankadel poleks tulevikumaailmas enam kohta. On ikka. Tallinna keskturult kartuleid ostes töötab turg suurepäraselt. Ka pangaülekaned ega investeerimine pole kuhugi kadumas. Lihtsalt, majanduse ja kuulujuttude kohta kehtib ühesugune seaduspära: usaldusväärsus on pöördvõrdeline vahendajate arvuga.

Viimaste aastate majandusuudiseid jälgides tundub, justkui oleks maailmas juba mõnda aega käimas üks uus ja omamoodi sõda. See sai alguse kusagil 2008. aastal, Lehman Brothers'i langemise aegu. Moodsa aja „asümmeetrilistele sõdadele“ iseloomulikult pole selle rindejoon maakaardil leitav ja ka vastaseid on raske üheselt identifitseerida. Siiski, laias laastus on vastamisi globaalsed finantsurud ja neid taltsutada püüdvad valitsused, keskpangad, EL, IMF jt. Ka vaenutegevus ise on veidi pentsik – mäng käiks justkui ühte väravasse. Ühest küljest nõuavad turuanalüütikud valitsustelt üha uusi samme „usalduse taastamiseks“ (turgudel enestel). Teisalt, vastaspool ka astub neid samme, isegi justkui pingutab kõigest väest. Kuid mõne aja pärast kordub kõik.

Mõned olupildid toimuvast paistavad ajaloost kuidagi tuttavlikena. Näiteks see, kuidas 27. oktoobril 2011 tulid valitsusjuhid Brüsselist koju teatega „ambitsioonika ja kõikehõlmava lahenduse“ saavutamise võlakriisile. See „lahendus“ kestis täpselt 4 päeva, kuni 31. oktoobrini. Siis ajas Kreeka peaminister Papandreou mingit imelikku juttu rahvahääletusest ja taastas tavapärase segaduse. Ka 1938. aasta septembris naasis briti peaminister Chamberlain Münhenist teatega „kestva rahu“ saavutamise Euroopas. Ajalukku läksid Winston Churchilli sõnad toimunu kohta: „Teil oli valida sõja ja häbi vahel. Te valisite häbi ja saate sõja“. Nagu toona Hitleri puhul, kasvatab ka nüüd iga järeleandmine ainult turgude isu. Nad on muutunud valitsuste jaoks omamoodi ahjualusteks, kes jäävad juurde küsima ka siis kui kogu sahver on tühjaks söödud.

Ometi on võlakriis juba andnud ühe ootamatu ja ajaloo kulgu muutva tulemuse. Nimelt on ta tõstnud 21. sajandi kõige olulisemaks majandusressursiks nafta asemel hoopis usalduse. See on aga üks teistmoodi ressurss. Ei saa seda raha eest osta ega maa seest kaevandada. Ei saa seda ka seadusega jõustada ega keskpangas juurde trükkida. Seega on valitsuste seis sõjas päris täbar. On üsna ükskõik, mitu triljonit ühist raha me pankade abistamiseks kulutame (sest kreeklaste abistamiseks see ju ometi ei lähe). Usalduse ja selle kao tegelik allikas asub ikkagi turuosaliste endi kõrvade vahel. Ja kuniks see on sama seltskond, kes kinnisvaramulli tekitas ning riigid, Kreekast alates ja USAga lõpetades, süüdimatult laenudega üle külvas, on (enese)usalduse pikaajalist taastumist naiivne loot.

Eeltoodu ei tähenda muidugi, et valitsused võiksid istuda käed rüpes. Ahjualuse sündroomi saab ravida muutes sõltuvusaine patsiendi jaoks toksiliseks. Pankade ja fondide omanikud peavad teadma, et ka kõige pisema riigiabi (sh keskpanga poolse!) hind on riigistamine ja „plats puhtaks“ poliitika – ettevõtte osadeks jagamine ja juhtkonna töötukassasse saatmine. Esiteks

võiks mõnest läbipõlenud pankurist nii ehk päris hea kooliõpetaja saada. Teiseks võiks see turgudele tuua eluspüsimiseks nii hädavajalikku „loovat lammutamist“.

Ent ka valitsustel endil on aeg pilvedest alla tulla ja tunnistada, et realselt on maksejõuetud mitte ainult Kreeka ja Itaalia, vaid ka Saksamaa, USA jt. Sest, nagu tavainimestel, pole ka riikide puhul tegelikult probleemiks mitte aastas juurdelaenatav summa ega võlakoorma kogusuurus. Probleemi õige nimi on laenusõltuvus – vajadus vanade laenude tagasimaksmiseks üha uusi võtta. Turg poleks turg, kui ta seda nõrkust ära ei karistaks. EFSF ja eurobondid siin paraku ei aita. Reaalse paranemisega on lood umbes nii, nagu viinaraviga – see saab alata peale probleemi olemuse tunnistamist ja pealelaenamise lõpetamist. Seejärel saab võlausaldajatega maha istuda, uue, võlgnikriigi reaalseid võimalusi arvestava laenugraafiku koostada jne. Kuidagi piinlik on riigijuhtidele nii lihtsaid asju meelde tuletada. Sama juttu võiks nad kuulda igalt võlanõustajalt.

Muidugi poleks seegi lahendus igikestev. Meie õhtumaine kapitalistlik-demokraatlik ühiskonnamudel on nii või teisiti jõudmas suuremale teelahkmele, kus vanamoodi edasi minna enam ei saa ja uut moodi veel hästi ei oska. Nagu ikka, tuleneb kriis sisestest vastuoludest. Kapitalismi puhul ei seisne sisene konflikt ainult materiaalses ebavõrdsuses (viimast oleme maksude ja sotsiaalsüsteemi kaudu juba tasandama õppinud). Talle on omane ka teatav petlikkus – nii turul maasikaid müües kui valimistel kandideerides tuleb oma kaupa ikka naabrist paremaks kiita. Moodsad turundus- ja poliit tehnoloogiad on valskusekunsti arendanud senitundmatute kõrgusteni ning aegamisi paisuv usaldusvaakum on selle loomulik tagajärg.

Segastele aegadele omaselt on meediast hakanud kostma erinevaid lõpu-ennustusi. Ju polekski praeguse kursi jätkudes võimatu tulevikustsenaarium, kus aastast 3000 tagasi vaatavad ajaloolased leiavad Euroopa 1. ja 21. sajandi arenguloos palju sarnast. Siiski, seekord pole tavaeurooplane enam harimatu barbar ja siitmailt pärineb enamik maailma sotsiaalsetest uuendustest. Eurooplastena oleksime ikka erilised narrid, kui „inimkonna ajaloo suurima rahuprojekti“ (Türgi euroministri sõnad EL-i kohta) mingite raha-võlgade pärast rentlisse viskaksime.

Tegelikult on tulevikuvõimaluste spekter vägagi lai. Ja valik, nagu ikka, on meie endi teha. Spektri teisest, helgemast otsast julgeks välja pakkuda näiteks loomemajanduse stsenaariumi. Jah, seni oleme loomemajanduse sildi all rohkem spunki otsinud – no ei ole olemas sellist asja, nagu kultuuritööstus. Selle müütilise majandusharu asemel on meil aga täiesti realselt olemas tööstuskultuur, panganduskultuur, riigivalitsemiskultuur... Ja need on ühed trööstitult kõledad ja kultuurivaesed kultuurid. Julgen arvata, et kui loomemajandusest kunagi tõesti ka minevikuvormis kirjutama hakatakse (ja siin on muidugi küsimärk), siis tähistab see termin hoopis midagi uue valgustusajastu sarnast. Midagi majandussfääri kultuuri poolt hõlmamise või koloniseerimise sarnast. Sest just kultuuri defitsiit majanduses ja riigivalitsemises – eetika, esteetika, harmoonia defitsiit – on käimasoleva kapitalismi kriisi juurpõhjuseks.

Uute seaduste ega rahaga seda puudujääki ei kõrvalda. Sestap peab inimkond taaskord leiutama midagi uut. Teeme ära?

Guido Viik

Loe ka: „Teateid pankadejärgsest maailmast“ EE 02.09.2010